

Taking into account format of the article, other components of students-psychologists motivational sphere researches will be presented in further publications. Review of emotional orientations is based on the B. I. Dodonov's emotions classification. Statistical method Page's L-criterion, which is indispensable in the statistical analysis of longitudinal studies data, is described. With the help of this statistical method application certain stability of students' emotional sphere structure over a period of study was revealed. Emotional orientations as a motivational sphere component of student-psychologist's personality are represented by dominating of communicative, hedonistic, praxic and altruistic emotions. More detailed analysis of the research results indicated existence of psychological-pedagogical problem of disagreement in the conditions of study on credit-module system and emotional experiences, which students prefer. Whereas gender parameter is not taken into consideration in the research, widening of sample and deeper analysis of students' emotional orientations structure with gender differences taking into account is a perspective of further researches.

Keywords: motivational sphere of personality, motivational emotions' classification, emotional orientations, dynamics of students-psychologists' emotional orientations, longitude study, Page's L-criterion.

Отримано 03.02.2015

УДК 159.92.27

*Терещенко Марія Вікторівна,
Шапошніков Андрій Дмитрович*

ВПЛИВ ІЛЮЗОРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ

Терещенко М. В., Шапошніков А. Д. ВПЛИВ ІЛЮЗОРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НА ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ. Стаття присвячена поняттю картини світу, ілюзорної картини світу, потенціалу людини. Розглядається життєвий сценарій, як один з аспектів діагностики ілюзорної картини світу. Сценарій – це певна готова формула, якій слідує людина у своєму житті. Людина, яка діє за формулою – це вже нереальна особистість. Схожим явищем по відношенню до сценарію є поняття прототипу. Саме такі люди і становлять більшу масу людства. Обґрунтовується небезпечність життя у світі ілюзій. Людина може бути під впливом великої кількості ілюзій, але їх основа закладається у сім'ї. Приділяється велика увага щодо впливу ілюзорної картини світу батьків на особистісний та, відповідно, творчий потенціал дитини. Зазначається, що творчість – це взаємодія, яка веде до розвитку. Творчість – це можливість знаходити нові способи вирішення проблеми або нові форми вираження. Розкривається вплив ідеального образу дитини на її подальше життя та реалізацію дитиною своїх задатків. Батьки наповнюючи ідеальний образ усіма можливими здібностями, які хотіли б сформувані у своїх дітей, не бажаючи бачити і, відповідно, рахуватись з тим якою є дитина насправді заважають реальному розвитку особистості дітей. Висвітлюються деякі ілюзорні установки батьків щодо дітей. Основою ілюзорних установок є неприйняття дитини такою якою вона є, прагнення її перевиховати, позбавити автономії та право на прийняття власних рішень, використання «гуманних» методів покарання. Надаються деякі поради щодо подолання ілюзій у сімейних стосунках. Основою подолання ілюзорної картини світу є любов між подружжям та між батьками і дітьми. Подружжя між якими панує кохання і які люблять свою дитину, шукають причини складної поведінки дитини, відносяться до неї з розумінням і повагою. Для таких батьків питання, як поважати почуття і потреби дитини, не дозволити перетворити дім та життя сім'ї у хаос, стає спільним пошуком рішення складної та цікавої задачі.

Ключові слова: картина світу, ілюзорна картина світу, уявлення, дитячо-батьківські стосунки, сім'я, розвиток особистості, творчість, потенціал, життєвий сценарій, любов.

Терещенко М. В., Шапошников А. Д. ВЛИЯНИЕ ИЛЛЮЗОРНОЙ КАРТИНЫ МИРА НА ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ. Стаття посвящена поняттю картини мира, ілюзорної картини мира, потенціала человека. Рассматривается жизненный сценарий, как один из аспектов диагностики илюзорной картины мира. Сценарий – это определенная готовая формула, которой следует человек в своей жизни. Человек, который действует по формуле – это уже нереальная личность. Похожим понятием со сценарием рассматривается понятие прототипа. Именно такие люди и составляют большую массу человечества. Обосновывается опасность жизни в мире иллюзий. Человек может быть под влиянием большого количества иллюзий, их основа закладывается в семье. В статье уделяется большое внимание влиянию илюзорной картины мира родителей на личностное и творческое развитие потенциала ребенка. Отмечается, что творчество – это взаимодействие, которое ведет к развитию. Творчество – это возможность находить новые способы решения проблемы или новые формы выражения. Раскрывается влияние идеального образа ребенка на его дальнейшую жизнь. Родители, наполняя идеальный образ ребенка всеми возможными способностями, которые хотели бы сформировать у своих детей, не желая видеть и, соответственно, считаться с реальными возможностями ребенка, на самом деле мешают развитию личности ребенка. Освещаются некоторые илюзорные установки родителей по отношению к детям. Основой илюзорных установок есть неприятие ребенка таким, какой он есть, стремление его перевоспитать, лишить автономии и право на принятие собственных решений, использование «гуманных» методов наказания. Предоставляются некоторые советы по преодолению иллюзий в семейных отношениях. Основой преодоления илюзорной картины мира может быть любовь между супругами и между родителями и детьми. Супруги, между которыми царит любовь и которые любят своего ребенка, ищут причины сложного поведения ребенка, относятся к нему с пониманием и уважением. Для таких родителей вопрос, как уважать чувства и потребности ребенка, не позволит превратить дом и жизнь семьи в хаос, такие родители будут уделять время на поиски решения сложной и интересной задачи.

Ключевые слова: картина мира, илюзорна картина мира, представлення, детско-родительские отношения, семья, развитие личности, творчество, потенциал, жизненный сценарий, любовь.

Постановка проблеми. Сім'я – це фундаментальний соціальний інститут, який забезпечує життя усього суспільства; це місце, де здобувається перший – та при визначених обставинах – основний найважливіший досвід. Стабільна, добре функціонуюча сім'я дає змогу кожному, хто входить до її складу, задовольнити такі потреби, як любов, емоційна близькість, потреби в захисті, визнанні, самоствердженні, підтримці, розкритті власної творчості та індивідуальності. Сьогодні ми спостерігаємо певну уявність сімейних стосунків: «втечу» від самотності, страх не виправдати сподівань батьків, «бути не такими як всі». Створюючи сімейні стосунки, людина вже, як правило, має картину світу. Якщо вона була побудована на основі викривлених уявлень, на існуючих стереотипах та готових схемах, вона може бути досить великою перешкодою на шляху сімейного та особистого щастя. Особливо ілюзорна картина світу батьків впливає на творчий розвиток дітей. Саме тому у сучасному суспільстві є надзвичайно актуальним теоретико-методологічне дослідження ілюзорної картини світу та на основі цих досліджень знайти шляхи її подолання.

Вихідні передумови. У психології багато науковців приділяли питанню картини світу людини (І. Бушай, О. Леонтьєв, В. Петухов, С. Смірнов, Л. Віготський, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, І. Маякова, К. Юнг та ін.), які часто вживали як синоніми поняття «картина світу» та «образ світу».

Український дослідник І. Бушай наводить власне визначення образу світу: «образ світу – результат психічного відображення зовнішньої об'єктивної реальності в свідомості людини у формі динамічних суб'єктивних когнітивних схем, уявлень, афективних переживань, що є важливою детермінантою соціалізації, поведінки особистості [3]. З цього визначення можна зробити висновки, що картина та образ світу може розвиватись; картина світу відображає процеси пізнання людиною зовнішнього світу на когнітивному рівні, а також на рівні уявлень, афектів, переживань, емоційних ставлень.

Створюючи картину світу, людина може осмислювати себе та своє місце в реальності. Бачити світ означає також бачити себе. Перешкодою цьому можуть бути страх і бажання, які керують людиною та створюють викривлену або, «ілюзорну картину світу», як її називає Д. Леонтьєв у передмові до праці Е. Фромма «Мистецтво любити» [9]. Отже, об'єкти і явища дійсності ми можемо сприймати не такими, які вони є насправді, а ніби «забарвленими у особистісний смисл» (Д. Леонтьєв). Часто навіть з допомогою рефлексії людина не може відділити від об'єкта його смисл, тобто «розглядати» та оцінювати його неупереджено, «зі сторони». Особистісний смисл об'єктів і явищ дійсності – це характеристика, якої вони набувають, будучи презентовані суб'єктові в уявленні.

Твердження про те, що люди діють і відчувають не у відповідності зі справжніми фактами, а керуючись своїми уявленнями про ці факти, констатують й інші вчені (А. Адлер, П. Бергер, Т. Лукман, Е. Берн, Л. Гозман, А. Менегетті). У кожного є свої уявлення щодо оточуючих людей і навколишнього світу, а отже людина поводить себе так, ніби істинними є її уявлення, а не об'єкти. Ці уявлення, керуючи нашою поведінкою, забарвлені емоціями. Якщо ми говоримо, що когось любимо, це означає, що уявлення про цю людину в нашій психіці забарвлена конструктивними, ніжними, доброзичливими почуттями, і навпаки. Таким чином, ми любимо або ж ненавидимо свої уявлення щодо тієї чи іншої людини.

Сьогодні уявлення батьків щодо свої дітей часто є неадекватними та нереалістичними. Часто у вихованні батьки орієнтуються на ідеальний образ дитини, наповнюючи його усіма можливими здібностями, які хотіли б сформувати у своїх дітей, не бажаючи бачити і, відповідно, рахуватись з тим якою є дитина насправді. Вони ігнорують потреби дитини і докладають багато зусиль, щоб привести маленьку людину у відповідність ідеальному образу, який придуманий ними самими або іншими людьми, думка яких є авторитетною та важливою. Батьки, які не приймають свою дитину такою яка вона є, можуть постійно порівнювати її з іншими дітьми. Вони можуть позитивно реагувати лише на ті прояви своєї дитини, які нагадують їм цей образ, до інших же ставитись зневажливо. В. Целуйко вказує на особливості характеру

батьків, внаслідок чого вони надмірно наполегливо, безкомпромісно намагаються створити ідеальний образ дитини, очікуючи і вимагаючи від неї те, у чому самі виявились особистісно-неспрможними. Це такі риси характеру: егоцентризм батьків, внутрішня конфліктність, неприйняття себе, тривожна недовірливість [10]. Ідеальний образ дитини та надмірні очікування батьків є наслідком впливу їх ілюзорної картини світу. Такий вплив ілюзорних очікувань заважає природньому розвитку потенціалу дитини, а отже батьки заважають власній дитині творити. К. Роджерс наголошував, що творчість – це взаємодія, яка веде до розвитку. Творчість – це можливість знаходити нові способи вирішення проблеми або нові форми вираження [8].

Завдання статті. Розкрити поняття ілюзорної картини світу, її діагностичні критерії та вплив на дитячо-батьківські стосунки; виявити деякі особливості батьківського ставлення до дітей.

Виклад основних результатів дослідження. Після вивчення літератури з проблеми формування ілюзорного образу світу [1; 2; 3; 4; 6; 7; 9], ми дійшли висновку, що ілюзорний образ світу – це викривлені стереотипами, страхами, проєкціями, упередженнями уявлення про світ. Звичайно, всі ці явища можуть значно спрощувати життя людини, адже зникає потреба створювати щось нове, своє, а можна використовувати вже існуючі стереотипи, задані схеми, які досить часто відірвані від реальності; не потрібно пізнавати світ та людей, а натомість можна перенести на них власні проєкції.

Сім'я відіграє основну роль у розвитку здорової, самодостатньої, здатної реалізувати свій потенціал дитини. Всім нам відомо, що кожна людина має певний потенціал. «Потенціал – це сила, необхідна для певної дії, але ще не перетворена у певну форму. Наприклад, земля містить гумус (потенціал) для росту і розвитку рослин» [7]. Але чи реалізується цей потенціал залежить від того, чи буде сприяти цьому найближче оточення, а також, звичайно, бажання та зусилля конкретної людини. Сім'я може заважати (впливаючи на дитину ілюзорною картиною світу) або сприяти (приймаючи дитину такою яка вона є) розвитку її потенціалу.

Сьогодні виховання зорієнтовано на амбіції, досягнення влади, нагромадження матеріальних благ, честолюбство. Як тільки дитина приходить в цей світ, їй відразу дають програму, карту за якою вона повинна жити. Вона ще не усвідомила ким хоче стати, що принесе їй радість, від чого вона зможе стати щасливою, як її відразу ж програмують. Отримавши таку програму, вона вже не зможе прожити власне життя. Таким чином, сімейне програмування (або сімейний сценарій) – один з аспектів діагностики ілюзорної картини світу.

Про значний вплив батьків на дитину у вигляді сімейного сценарію говорив американський психолог, засновник трансакційного аналізу Е. Берн. Під сценарієм він розумів життєвий план, який постійно розгортається, формується в ранньому дитинстві, в основному, під впливом батьків. Цей психологічний імпульс з великою силою підштовхує людину вперед, назустріч її долі, і дуже часто незалежно від її опору або вільного вибору [2]. Можна сказати, що сценарій – це певна готова формула, якій слідує людина у своєму

житті. Е. Берн наголошує на тому, що людина, яка діє за формулою – це вже нереальна особистість. Саме такі люди і становлять більшу масу людства.

Основою життєвих сценаріїв у більшості випадків виступає батьківське програмування. Батьки програмуючи життя своїх дітей, передають їм свій досвід, усе те, чому вони навчились, або ж вважають, що навчились. Дитина сприймає батьківське програмування з трьох причин. По-перше, воно дає мету в житті, яку не потрібно шукати самому. Все, що робить дитина, частіше робить це для інших, звичайно для батьків. По друге, батьківське програмування дає прийнятний спосіб структурувати свій час, тобто прийнятний і для батьків. По-третє, батьківські сценарії базуються на звичці слідувати вказівкам батьків. Вчитись самостійно цікаво, але не дуже практично вчитись на своїх помилках [2]. На думку Е. Берна, незважаючи на те, що результат визначений батьківським програмуванням у позитивну або негативну сторону, дитина може обрати свій власний життєвий шлях. У протилежному випадку вже у дорослому віці маючи своїх дітей сценарій може бути нав'язаний наступним поколінням.

Розмірковуючи про вплив батьків на дітей, А. Адлер приділяє увагу аналізу прототипу, який формується у віці чотирьох-п'яти років. Це можуть бути різноманітні враження, навіть більш різноманітніші, ніж ми можемо собі це уявити з дорослої точки зору. Одним з найбільш розповсюджених батьківських впливів у цьому віці, А. Адлер вважає, є почуття пригніченості, викликане надмірним батьківським чи материнським покаранням дитини або жорстоким поводженням з нею. Це примушує дитину шукати полегшення своїх страждань, що часто виражається в установці психологічного уникнення. Так, у деяких дівчат внаслідок вибуховості батька формується прототип, виключаючий чоловіків через їх вибуховий характер. Або ж хлопчики, яким довелося пережити пригнічуючий вплив з боку матері, можуть уникати жінок. Ця установка уникнення може проявлятися по-різному, наприклад, дитина може бути сором'язливою (що виступає просто іншим способом уникнення) [1].

Продовжуючи попередні розмірковування підкреслимо, що у сучасному суспільстві з розвитком цікавості до психологічної літератури, життєвого устрою цивілізованих країн, релігії більшість батьків відхиляють фізичне покарання як систему виховання. В. Ільїн, з цього приводу пише, що для придушення прагнення дітей до автономії і виявлення свободи волі батьки використовують «гуманні» методи, не пов'язані з фізичним покаранням. Він виділяє найбільш небезпечний та розповсюджений у нашій культурі спосіб придушення індивідуальності дитини – засоромити і тим самим викликати почуття провини [5]. При надмірному використанні даного методу дитині буде соромно не тільки показати іншим, але відчувати певні емоції. Таким чином у дітей розвивається мотивація уникнення батьків, а відповідно, і можливість отримати досвід спілкування під час якого формуються уявлення про особливості сімейних ролей та світ в цілому.

Відзначимо, що батьки можуть звертатись до психологів зі скаргами, що з «дитиною щось не те», «з нею багато проблем». Вони таким чином можуть прагнути перекласти відповідальність на дитину за сімейні проблеми,

причини яких можуть лежати не в дитячо-батьківських, а в подружніх стосунках. В. Ільїн зауважує, що така тактика поведінки травматична не лише для дитини, але є руйнуючою для сім'ї в цілому, оскільки відводить членів сім'ї в іншу сторону від пошуку вирішення істинних проблем у стосунках [5]. Діти гостро відчувають та глибоко переживають неприйняття зі сторони батьків. Вони втрачають відчуття надійності сім'ї, яку повинні створити батьки для своїх дітей і яка робить їх сім'ю не схожою на інші. Переживання пов'язані з сім'єю у дитини можуть включати відчуття власної неповноцінності, тривожності, ненадійності.

Позитивні переживання щодо власної сім'ї безпосередньо залежать від того, чи відчуває себе кожен член сім'ї люблячим і необхідним у конфліктні та складні для сім'ї моменти, а також чи може він віддавати свою любов іншим. В. Ільїн констатує, що різні батьки, звичайно, по-різному намагаються подолати труднощі які виникають у стосунках. Однак, подружжя між якими панує кохання і які люблять свою дитину, шукають причини складної поведінки дитини, відносяться до неї з розумінням і повагою. Для таких батьків питання, як поважати почуття і потреби дитини, не дозволити перетворити дім та життя сім'ї у хаос, стає сумісним пошуком рішення складної та цікавої задачі. Можливістю проявити спонтанність та творчий підхід [5]. Отже, люблячі батьки ставлять перед собою завдання: навчити дитину, не пригнічуючи її свободи волі при прийнятті рішень, рахуватись з потребами інших членів сім'ї, не нехтуючи при цьому власними інтересами.

Розглянемо деякі інші ілюзорні сімейні установки, якими керуються батьки, виховуючи дітей, і які впливають на ставлення дітей до себе та навколишнього середовища [4; 7; 9; 10]. Установка багато в чому визначає характер поведінки і діяльності людини.

Зміст першої установки наступний: «Якщо ти щось маєш, значить, ти щось собою являєш». Батьки, які нав'язують таку установку дітям, орієнтовані на досягнення успіху починаючи з дошкільного віку (в основному у навчанні, кар'єрі) будь-якою ціною (жертвування спілкуванням, установленням емоційного контакту з іншими людьми). Будучи вже дорослими, більшість людей, у вихованні яких домінувала ця установка, скаржаться на складність установити контакт зі своїми дітьми, знайти взаєморозуміння з іншими людьми. Труднощі у взаємодії з іншими людьми виникають через зрушення у вихованні в сторону навчання, отримання освіти, досягнень у роботі. Дітям часто не вистачає емоційного спілкування з батьками.

Друга установка відображає уявлення, що: «Члени моєї сім'ї повинні діяти організовано і охайно і до того ж так, як я собі це уявляю». Ця установка стосується домінуючих цінностей усіх членів сім'ї. Різниця у базових установках може призводити не лише до конфліктів між подружжям, але й суттєво впливати на стосунки між батьками та дітьми. Так, наприклад, мама свариться через те, що дочка не любить вмиватись, не виявляє схильностей до навчання, у дитячій кімнаті постійний безлад. Дівчинка, у свою чергу, вважає маму дуже дратівливою, а інколи і вибуховою. Справа у тому, що вони мають дещо різні уявлення про порядок, чистоту, охайність. У відсутності

в дитини прагнення до порядку, слухняності батьки можуть звинувачувати один одного, що створює напружену емоційну атмосферу у сім'ї.

Зупинимось на другій частині установки щодо того, що всі члени сім'ї мають діяти у певній ситуації згідно з уявленнями іншого. Часто батьки, маючи чіткі уявлення щодо певних сфер життя, намагаються нав'язати їх своїм дітям та один одному. Батьки можуть не усвідомлювати, що дитині потрібно отримати свій власний досвід (наприклад, у грі в «дочки-матері», із залізницею, під час миття підлоги, тощо). Звичайно, вони можуть непомітно та ненав'язливо супроводжувати діяльність дитини. Якщо ж дитина не отримує можливість здобути власний досвід, все, що пов'язане з певною ситуацією, залишиться чимось чужим. Ю. Гіппенрейтер підкреслює, що не варто втручатись у справу, якою зайнята ваша дитина, якщо вона не просить вашої допомоги. Своїм невтручанням батьки будуть повідомляти: «З тобою все гаразд! Ти звичайно зробиш це!» [4].

Для розвитку та активного пізнання світу дитиною Д. Віннікот, А. Менегетті, Е. Фромм, А. Маслоу, В. Целуйко вважають, що потрібно відпустити дитину, надати їй певну автономність та не задовольняти її потреби без будь-яких зусиль з боку дитини. Якщо ж мати цього не робить, дитина може залишитись центрованою та залежною від матері, а відповідно, інфантильною та емоційно незрілою особистістю.

Наступна установка свідчить про такі погляди: «Потрібно пам'ятати, що ваші діти завжди залишаються для вас дітьми». Труднощі можуть виникнути через прагнення батьків робити все за дитину. Особливо небезпечним це може бути у дошкільному віці, коли дитина активно починає проявляти ініціативу. Буває так, що батьки готові допомагати скільки завгодно і за тоном своїм слідкувати – не сердитись, не карати, не критикувати, а на дитину це ніяк не впливає. Таке відбувається з надмірно турботливими батьками, які хочуть для своїх дітей більше, ніж вони самі. До того ж намагаються зробити все «за них» [4; 7; 9]. Діти таких батьків можуть вирости безініціативними та безвідповідальними. Звикнувши, що за дітей все вирішують батьки, вони можуть очікувати такої ж поведінки і від своїх майбутніх шлюбних партнерів.

Ще одна розглянута нами установка пов'язана з тим, що: «Дітей не потрібно навчати прагненню до порядку, воно у них в крові». Досить часто те, що батьки вважають вродженим, насправді – результат установок та різних звичок у вихованні. Спостерігаючи за дітьми, батьки часто намагаються визначити, на кого схожі їх діти. Легше зробити висновок, що певні характеристики дитина унаслідувала від родичів і це вже неможливо змінити. Таким чином, у подальшому житті діти будуть оцінюватись на основі стереотипних суджень.

Звичайно, усі можуть потрапити під вплив ілюзій, але лише справді люблячі батьки можуть без значної шкоди для дитини подолати ці ілюзії. Значимо, що наявність любові до дітей з боку батьків не є запорукою успішного становлення до дитини, але правильне її спрямування підсилює розвиток потенціалу дитини. Американський психолог, засновник гуманістичної психології А. Маслоу [6] з цього приводу говорить, що, якщо батьки відно-

сяться до дитини з любов'ю і повагою, вони можуть зробити багато помилок, і тим не менш досягнути багатьох успіхів. А. Маслоу вказує на шкоду, яку наносять авторитарні, диктуючі свою волю батьки, які пригнічують, надмірно контролюють або опікають дитину так, що вона стає нездатною розвивати свою особистість. Підхід описаний А. Маслоу може застосуватись для здорових дітей, і може не спрацювати з дітьми у яких вже виникли проблеми з характером. Здорові діти радіють життю і просуванню вперед, засвоєнню нових умінь, можливостей. Надаючи дитині більше свободи, варто навчити її дисципліні та поваги до інших – тобто цінностей взагалі, підкреслює А. Маслоу. Він вважає невірним твердженням те, що діти добре себе ведуть лише заради того, щоб отримати любов своїх батьків. Далі він говорить, що вірним може бути і те, що діти поводять себе добре, через любов до своїх батьків.

Зазначимо, що нашому часі та нашій культурі властивий такий метод виховання, як підкуп та шантаж («Якщо прибереш іграшки, отримаєш цукерку»). Батьки самі формують у дітей уявлення, що для того щоб щось отримати – потрібно натомість щось зробити. У дітей, таким чином, може розвинути спотворене уявлення про те, що любов можна заслужити, купити. Вони можуть формувати та проявляти якості які схвалюють батьки, не приділяючи достатньо уваги справжньому потенціалу.

Якщо ж діти відчують любов батьків, то деструктивних якостей властивих їм може бути менше. А. Маслоу, Е. Фромм наголошують, що нормальні діти можуть бути ворожими, деструктивними та егоїстичними, але вони можуть бути також великодушними, альтруїстичними та готовими до співпраці. Які якості переважають, залежить від клімату, в якому ростуть діти.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Ілюзорна картина світу – явище важке та суперечливе по відношенню до теоретично-практичного наукового вивчення. Але зрозумівши її особливості та механізми розвитку можна попередити багато глибинних подружньо-сімейних проблем, які у свою чергу, негативно впливають на особистісний розвиток дітей. Наскільки буде сприятливою емоційна атмосфера у сім'ї в основному залежить від батьків. Якщо вони поважають та кохають один одного, приймають дитину такою, якою вона є, сприяють розвитку ініціативи та автономії дитини, а цінності та установки батьків щодо виховання дітей в основному не суперечливі, тоді ми можемо говорити про сприятливу ситуацію розвитку дитини. Перспективи подальших досліджень можуть бути у теоретичному та емпіричному вивченні діагностичних критеріїв та шляхів подолання ілюзорної картини світу у дитячо-батьківських стосунках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адлер А.* Наука жить / Альфред Адлер. – М. : Директ-Медиа, 2008. – 259 с.
2. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений / Эрик Берн. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 480 с.
3. *Бушай І. М.* Психологічні основи становлення образу світу дітей шкільного віку : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Бушай Ігор Михайлович. – К., 2009. – 407 с.
4. *Гиппенрейтер Ю. Б.* Общаться с ребенком. Как? / Юлия Борисовна Гиппенрейтер. – М. : Мысль, 2008. – 256 с.

5. *Ильин В. А.* Археология детства: психологические механизмы семейной жизни / Валерий Александрович Ильин. – М. : Класс, 2002. – 208 с.
6. *Маслоу А.* Дальнейшие рубежи развития человека / Абрахам Маслоу. – М. : Смысл, 2003. – 213 с.
7. *Пезешкиан Н.* Психотерапия повседневной жизни / Носсрат Пезешкиан. – СПб. : Речь, 2004. – 288 с.
8. *Роджерс Н.* Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // *Вопр. психологии.* – 1990. – № 1. – С. 164–167.
9. *Фромм Э.* Искусство любить / Эрих Фромм. – СПб. : Азбука, 2002. – 221 с.
10. *Целуйко В. М.* Вы и ваши дети / Валентина Михайловна Целуйко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2004. – 283 с.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Adler A.* Nauka zhit / Alfred Adler. – M. : Direkt-Media, 2008. – 259 s.
2. *Bern Je.* Igrы, v kotorye igraјut ljudi: psihologija chelovecheskih vzaimootnoshenij / Jerik Bern. – M. : FAIR-PRESS, 2002. – 480 s.
3. *Bushaj I. M.* Psihologichni osnovi stanovlenija obrazu svitu diteј shkilnogo viku : dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.07 / Bushaj Igor Mihajlovich. – K., 2009. – 407 s.
4. *Gippenreјter Ju. B.* Obshhatsja s rebenkom. Kak? / Julija Borisovna Gippenreјter. – M. : Mysl, 2008. – 256 s.
5. *Ilin V. A.* Arheologija detstva: psihologicheskie mehanizmy semeјnoj zhizni / Valerij Aleksandrovich Ilin. – M. : Klass, 2002. – 208 s.
6. *Maslou A.* Dalnejshie rubezhi razvitija cheloveka / Abraham Maslou. – M. : Smysl, 2003. – 213 s.
7. *Pezeshkian N.* Psihoterapija povsednevnoj zhizni / Nossrat Pezeshkian. – SPb. : Rech, 2004. – 288 s.
8. *Rodzher N.* Tvorchestvo kak usilenie sebja / N. Rodzhers // *Vopr. psihologii.* – 1990. – № 1. – S. 164–167.
9. *Fromm Je.* Iskusstvo ljubit/ Jerih Fromm. – SPb. : Azbuka, 2002. – 221 s.
10. *Celujko V. M.* Vy i vashi deti / Valentina Mihajlovna Celujko. – Rostov n/D. : Feniks, 2004. – 283 s.

Tereshcenko M.V., Shaposhnikov A.D. INFLUENCE OF ILLUSORY WORLD PICTURE ON CHILDREN-PARENTS RELATIONS. Article is devoted to the notion “world picture”, “illusory world picture”, and “human potential”. Life scenario as one of the aspects of illusory world picture diagnostics is considered. Scenario – is some finished formula, which person follows in own life. Person, acting with formula – is not real personality. Common phenomenon with scenario is notion of prototype. Such personalities are the most part of humanity. Dangerousness of life in world of illusions is substantiated. Person may be under the influence of multitude illusions, but their ground is put in the family. Great attention concerning the influence of illusory world picture on personal, and thereafter, creative potential of a child. It is pointed out, that creation – is a possibility to find new ways of problem solving or new forms of expression. The influence of ideal image of a child on its further life and realization by a child of its dispositions is exposed. Parents, if filling the ideal image with all possible abilities, which they would like to form in their children, not willing to see and, thereafter, reckon with real potential of a child, may prevent real personality development of a child. Some illusory attitudes of parents concerning children are shown. The basis of illusory attitudes is non-acceptance of a child what he is, willing to reform him, to deprive of autonomy and right of decision making, using of “humane” methods of punishment. Some advises concerning overcoming of illusions in family relations are given. The basis of illusory world picture overcoming is love in married couple and between parents and children. Married couple, in which love dominates and who love their child, is looking for reasons of difficult behavior of a child, treat a child with understanding and re-

spect. For such parents the question how to respect the fillings and needs of their child, not to allow to make chaos from the home and family life, becomes common looking for solving of different and interesting task.

Keywords: world picture, illusory world picture, conceptions, children-parents relations, family, personality development, creation, potential, life scenario, love.

Отримано 28.01.2015

УДК 159.92

Ткач Богдан Миколайович

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ: ЕТІОЛОГІЯ, ДІАГНОСТИКА, КОРЕКЦІЯ

Ткач Б. М. НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ: ЕТІОЛОГІЯ, ДІАГНОСТИКА, КОРЕКЦІЯ. Висвітлено сучасний стан проблеми синдрому дефіциту уваги (СДУГ) з гіперактивністю. Розкрито етіологію, епідеміологію, патогенез, критерії діагностики МКХ-10 та DSM-IV. Охарактеризовано нейропсихологічні та поведінкові особливості дітей з СДУГ: неухважність, гіперактивність та імпульсивність. Розглянуто структурно-функціональну систему моральної поведінки та гедоністичної мотивації. Показано причетність дисфункції орбіто-фронтальної кори префронтальних ділянок мозку до появи СДУГ. Описано коморбідні стани (порушення структури сну, афективні розлади, головний біль, енурез, синдром подразнення кишківника та ін.) та супутні розлади (навчання, моторики, спілкування). Висвітлено особливості СДУГ у сучасних дітей шляхом безпосереднього спостереження та розпитування про особливості поведінки дітей у їхніх батьків та вчителів. Показано тенденції у процесі соціалізації таких дітей у шкільне середовище. Представлено практичні рекомендації як поводитися з дітьми з СДУГ, особливості виховного та навчального процесу, а також як створити соціально прийнятні для них умови розвитку. Запропоновано для надання психологічної допомоги особам з СДУГ використовувати бригадну модель завдяки якій здійснюється модифікація поведінки, психотерапія, педагогічна і нейропсихологічна корекції, а також медичний супровід дають хороший результат, що дитина з СДУГ усвідомить свої особливості і навчиться їх враховувати в життєвих ситуаціях. До складу бригади входять нейропсихолог (виявлення слабих ланок у вищих психічних функціях та компенсація сильними, формування адаптивних моделей поведінки), шкільний психолог (інтеграція в шкільне середовище), сімейний психолог (гармонізація взаємин у сім'ї), вихователь/вчитель (мотивація і оптимізація виховного/навчального процесу), батьки (правильне та адекватне виховання), невролог/психіатр (дифдіагностика коморбідних станів, медичний супровід). Показано основні недоліки наявних критеріїв діагностики СДУГ та побажання в оптимізації критеріїв у наступному головному перегляді ВООЗ та Американською психіатричною асоціацією.

Ключові слова: синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, нейропсихологічна діагностика, нейропсихологічна корекція.

Ткач Б. Н. НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПОНИМАНИЮ СИНДРОМА ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ С ГИПЕРАКТИВНОСТЬЮ : ЭТИОЛОГИЯ, ДИАГНОСТИКА, КОРРЕКЦИЯ. Освещено современное состояние проблемы синдрома дефицита внимания (СДВГ) с гиперактивностью. Раскрыто этиологию, эпидемиологию, патогенез, критерии диагностики МКБ-10 и DSM-IV. Охарактеризованы нейропсихологические и поведенческие особенности детей с СДВГ: невнимательность, гиперактивность и